

TINGHUSET - Hammel Sognegård 2009

I løbet af 1990'erne blev det klart for Hammel menighedsråd, at personalefaciliteterne ikke levede op til tidens krav, og noget var direkte ulovligt. I forbindelse med kordegnekontoret var der ikke personalet toilet, så de ansatte var henvist til at benytte det offentlige toilet. Kirkegården var udvidet flere gange, hvilket medførte, at der måtte ansættes mere personale til vedligeholdelse af kirkegården. Antallet af begravelser/bisættelser har de sidste 10 år ligget på mellem 70 og 90 pr. år.

Også antallet af konfirmander steg, så konfirmandstuen ikke slog til mere. Det blev derfor nødvendigt at forlægge undervisningen af flere konfirmandhold til kulturhuset InSide. Da det er en del af konfirmandundervisningen, at konfirmanderne skal opleve atmosfæren omkring kirken og det fællesskab, som er der, er det uheldigt, at undervisningen ikke foregår inden for kirkens område.

I 2003 gik menighedsrådet i gang med at lave en helhedsplan i samarbejde med Exners tegnestue for at få løst førnævnte problemer. Der blev udarbejdet et udkast til planen af kirkegårdsudvalget suppleret med kirkeværgen, kirkegårdslederen og sognepresterne. I udvalget var der fuld enighed om, at personalefaciliteterne havde førsteprioritet

Helhedsplanen blev godkendt af menighedsrådet og sendt videre af kommandovejen til godkendelse i de forskellige instanser. Kommandovejen er lang. Omtrent samtidig bad arbejdstilsynet om et møde angående personaleforholdene ved Hammel kirke. Mødet blev afholdt. Ud over repræsentanten fra arbejdstilsynet deltog menighedsrådsformanden, kirkeværgen og kirkegårdslederen. Det blev påpeget, at forholdene var i strid med reglerne, men da det var helt klart, at menighedsrådet var i gang med en løsning, ville arbejdstilsynet ikke komme med påbud om en øjeblikkelig løsning.

Tiden gik, og planen var på vej gennem systemet.

Under hele forløbet med helhedsplanen, var det gang på gang på tale, at Tinghuset måske blev sat til salg, Det ville jo løse de fleste pladsproblemer, hvis vi kunne overtage Tinghuset. Og der blev fremsendt flere forespørgsler til Politimesteren, om der var aktuelle planer om at afhænde Tinghuset og Politikontoret. Svaret var nej.

Tv. Byggeudvalget besigtiger bygningerne og studerer tegninger. Nederst. Bogstaverne over indgangspartiet fra Vestergade angiver både husets tidligere funktion og dets betegnelse i byen – også i fremtiden. Foto: Ole Hyldegaard

Men det var tydeligt for borgerne i Hammel, at Tinghuset ikke mere blev benyttet som bitingsted for retten i Silkeborg, og retslokalet var også blevet ubrugeligt på grund af fugtproblemer, der medførte, at der havde udviklet sig en form for svamp i retslokalet. Men ikke den alvorlige hussvamp. Det viste sig, at årsagen var et utæt fjernvarmerør under dommerpodiet.

Selv om der før nævnt ikke var tale om, at hele Tinghuskomplekset skulle sælges, så viste det sig, at det skulle det alligevel. Sidst i januar 2006 meddelte Politimesteren efter endnu en forespørgsel fra menighedsrådsformanden, at Tinghuset og øvrige bygninger ville blive sat til salg i udbud, og der ville blive fremvisning af bygningerne onsdag den 8. februar 2006 for interesserede købere. Og et enigt menighedsråd besluttede at forsøge at købe Tinghuset og politikontoret. Der blev givet tilladelse fra både Provstiudvalget og Århus stift til købet.

Da det blev bekendtgjort, at Tinghuskomplekset ville blive sat til salg, sendte lederen af Lokalthistorisk Samling Poul Nørgaard Jensen en skrivelse til Favrskov Byråd, hvori han påpegede, at bygningerne burde erklæres bevaringsværdige. Det blev taget til efterretning, og Byrådet vedtog at gøre bygningerne bevaringsværdige. Hermed var det udelukket, at en eventuel køber kunne nedrive bygningerne og bruge den attraktive grund til andre formål. Menighedsrådet fandt i samråd med en lokal ejendomsmægler frem til et bud, der ville være realistisk for at være sikker på, at Tinghuset ikke ville blive solgt til anden side. Det endte med, at Menighedsrådet købte Tinghuset som højest bydende for 4.156.000 til overtagelse pr. 1. maj 2006. Nu var der en helt ny opgave for Exners tegnestue. Den tidligere udarbejdede helhedsplan skulle nu revideres på grund af den nye og glædelige situation. Det gik hurtigt

med lave en plan for Tinghuskompleksets ombygning til sognegård med kontorer og undervisningslokaler for konfirmanderne, og ikke mindst tidssvarende forhold for de ansatte ved kirken, hvad angår baderum, omklædningsrum og toiletter. Under udarbejdelsen af projektet kom de dygtige og meget kreative arkitekter fra Exners tegnestue med et forslag, der overraskede menighedsrådet. Det gik ud på at overdække gårdspladsen mellem retsbygningen, arrestbygningen og politikontoret, med det formål at indrette en forsamlingsal, der kunne blive til glæde og gavn for sognet. Der var udarbejdet en skitse, og menighedsrådet modtog den med begejstring. Og så var det bare med at komme i gang. Der skulle søges om tilladelse fra de forskellige myndigheder.

Der skulle udarbejdes en lokalplan, og der skulle laves jordbundsundersøgelser. Det skulle undersøges, om der kunne etableres det antal parkeringspladser, som kommunen krævede. Alt faldt på plads med tilladelser og så videre. Så kom næste fase, hvad kommer projektet til at koste? Det viste sig efter to licitationer. Den første licitation blev kasseret, fordi der opstod nogle juridiske problemer, der kunne ende med en retssag og derved forsinke projektet i urimelig lang tid. Der blev inviteret fire entreprenører til at byde på projektet i hovedentrepriser. Byggeudvalget valgte det laveste tilbud, der blev afgivet af Hans Ulrik Jensen A/S Auning.

Rejsegilde på den nye sal med deltagelse af håndværkerne den 1. september 2009. Foto. Ole Hyldegaard

De lån, der var nødvendige for at gennemføre ombygningen, blev bevilliget. Og endelig efter en lang og til tider trang procedure kunne ombygningsarbejdet gå i gang i foråret 2009. Det vil blive for vidtløftigt at beskrive hele indretningen. Jeg vil nøjes med at opfordre sognets beboere til at komme og opleve Hammels nye sognegård ved selvsyn. Alle de førnævnte mangler med hensyn til personalefaciliteter, og undervisningslokaler for konfirmanderne er løst, og så er der den helt unikke forsamlings sal. Der bliver direkte adgang fra kirkegården til den nye Sognegård.

Hvad er det så for nogle bygninger, der nu bliver omdannet til sognegård, de må jo have en forhistorie, og det har de. Jeg vil følgende efter bedste evne forsøge at gøre rede for historien.

Det første Tinghus for Frijsenborg Faurskov Birk blev bygget i 1687, ca. 2 km nordøst for Hammel Kirke nogenlunde midt imellem Frijsenborg, gården Snorum og Hammel. Der var ikke anden bebyggelse omkring det, men der har åbenbart været en slags bestyrer, for i folketællingen fra 1834 ses det, at der boede en urmager i Tinghuset.

Tinghuset med flagstang, pænt stakit og brolagt Vestergade. Årstal ukendt. Lok. Samling.

Det virker lidt underligt i vore dage, at retssagerne skulle foregå ude i skoven. Men det har en forklaring, den findes i Chr. den 5. Danske Lov, der omskrevet til nudansk siger, at der ikke må holdes Ting, hvor der er en Kro. Og det var der i Hammel. Men det blev efterhånden for meget for Birkedommeren, at han flere gange om året, i al slags vejr måtte ud i skoven for at dømme i retssager.

Den 23-09-1837 var der følgende bekendtgørelse i Aarhus Stiftstidende:

At det for Grevskabet Frijsenborg opførte nye Tinghuus i Hammel Bye, nu er saavidt færdigt at Birketingsretten deri vil blive holdt fra Begyndelsen af næste Oktober Maaned, det bekjendtgøres herved for Grevskabets Beboere og andre Vedkommende.

Frijsenborg, den 20de Septr. 1837.

Chr. Juell Wind Frijs.

Hermed blev Hammel en by, der blev centrum for hele egnen. Der kom gang i udviklingen. Apotek 1842- Sparekasse 1866- Teknisk skole 1887- Realskole 1883- Sygehus 1894- Mejeri 1900- Bank 1905- Svineslagteri 1906- Jernbane fra Århus til Hammel 1902- i 1914 forlænget til Thorsø.

Når man læser bekendtgørelsen fra 1837, ser det ud som om det er et nyt hus, der bliver til Tingstedet.

Det er ikke tilfældet, det var det gamle Hammel Hospital bygget 1820, der blev ombygget til Tinghus. I murværket ud mod Vestergade, ses den oprindelige bygnings størrelse tydeligt.

På gamle kort over Hammel Sogn ses det, at lige øst for kirken er der en bygning, der betegnes som Hospital, og det er tydeligt, at det er i sammenhæng med kirkens område med kirkegård og præstegård.

Det lyder så flot, at der i 1820 og måske også tidligere har været et hospital i Hammel. Men den betegnelse kan på ingen måde sammenlignes med det, vi i 2009 forbinder med et Hospital.

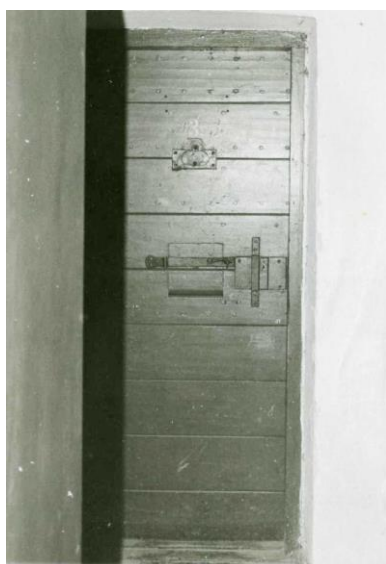
I en bog der hedder Landsogdenes Forvaltning, skrevet af I. P. Jørgensen i 1890 er der en god, men barsk beskrivelse af de såkaldte Hospitaler .

Før Reformationen i 1536 var det klostrene, der drev hospitalerne. I ovennævnte bog er der et citat af Sjællands første biskop efter reformationen Peder Paladius. Det lyder- Citat ” *Tænk på de Fattige i Hospitalerne. Nu have i ikke Munke og Mulestødere at give almisse (tiggere, der samlede ind). Men kommer du til Kjøbenhavn, og se, hvem du giver Almisse. Da gik ind i Heliggejstes Hus midt i byen, der skal du finde en aaben Dør for dig. Op af den ene Side og ned af den anden, se hvilke arme Almuehoveder, der ligge på di Senge, indførte fra det hele Sjællands Land , der Næse, Øjne og mund ere afædte af Pokker, (gammel betegnelse for den frygtede sygdom Kopper. Derfra stammer besværgelsen for pokker som stadig bliver brugt.) Værk og Kræft, der Arme og Ben ere afrådnede og endnu ligge og rinde af Orme og Maddikker ”.Citat slut.*

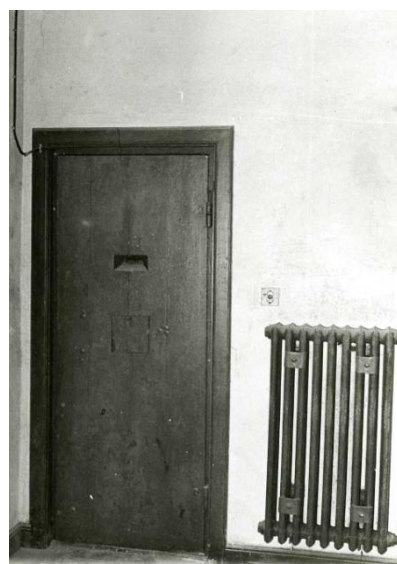
Det hospital, der blev oprettet her i Hammel i 1820 kan selvfølgelig ikke sammenlignes med oven nævnte beretning, men det har absolut ikke været et behageligt sted at opholde sig.

Ved folketællingen i 1834, er der i Hammel Hospital 7 lemmer deraf 3 børn.

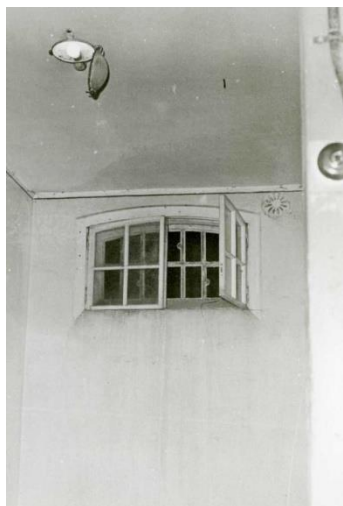
Der er ikke noget materiale, der beskriver Tinghusets indretning fra starten. Men der var selvfølgelig brug for en arrest.

Tv. Dør i celle nummer 3, set ude-fra. Th. Dør i celle som arrestanterne oplevede den. Foto Ole Bak Nielsen 1973. Lok. Samling.

Ud over Birketingsretten havde huset også andre funktioner. Efter det kommunale selvstyres indførelse i 1841, blev der holdt valg til Sogneforstanderskabet i huset, og møderne blev også holdt der.

Vindue i en af cellerne. Foto. Ole Bak Nielsen 1973. Lok. Samling.

I tidens løb, blev der bygget til Tinghuset mod syd i flere omgange.

Da Arresten blev nedlagt pr.1. april 1940 var der tre enkeltceller, en fællescelle og en ventecelle. Ventecellen er bevaret og vil blive brugt som teknik- og depotrum, så det ligner lidt det, den oprindelig blev brugt til, men dengang var det arresterede, der var i ”depot”, mens de ventede på at komme under rettens behandling. De øvrige celler, der var der, hvor der nu bliver undervisningslokale, bliver markeret i gulvbelægningen, så man får en fornemmelse af, hvor små de var, ligeledes vil arrestgården blive markeret i forsamlingshalens gulvbelægning.

I den vestre ende af Tinghusbygningen, som den ser ud i dag, var der bolig for arrestforvareren. I den østre ende af bygningen var der retssal og de nødvendige venterum for alle de medvirkende i en retshandling.

Pr. 1.april 1940 blev arresten nedlagt, og arrestforvarerens bolig blev senere indrettet til kontorer for 1 kriminalbetjent og 2 politibetjente. Sidst privatbolig for den ene af Hammels politibetjente.

Kort tid efter den tyske besættelse af Danmark den 9. april 1940 blev der oprettet en kommandostation for Statens Civile Luftværn i den nedlagte arrest. Der blev oprettet en lyttepost i Hammel Kirkes spir, der var bemanded døgnet rundt, med direkte telefonforbindelse til kommandostationen, så alle overflyvninger blev rapporteret omgående. Ved retskredsreformen i 1973 blev Retten i Hammel, og dele af det gamle Frijsenborg Faurskov Birk tillagt Silkeborg retskreds. Tinghuset kom herefter til at fungere som bidingsted for retten i Silkeborg. Pr. 1. april 2005 blev også denne funktion nedlagt, en epoke i Hammels historie var slut.

Til Tinghuskomplekset hører også bygningen Kapelvej 2, bygget 1920, som sidst fungerede som kontorer for Hammels 2 landbetjente. Bygningen har i tidens løb fungeret som bl.a.

sognefogedkontor og motorkontor. Hammel havde i en årrække sin egen nummerplade, nemlig XL, den blev udleveret fra motorkontoret på Kapelvej.

Der kunne også aflægges køreprøve i Hammel, denne funktion ophørte i første halvdel af 1950'erne. Der findes stadig folk i Hammel, der har været til køreprøve her. Det var en pensioneret Oberstløjtnant, der kom til byen og afholdt køreprøver, når der var brug for det. Der fortælles mange historier om, hvad der skulle til for at bestå prøven. For mænd var det en fordel at have været soldat og dermed havde lært at stå ret, slå hælene sammen og sige javel hr. Oberstløjtnant. Det var almindelig kendt, at Oberstløjtnanten var meget kvindeglad, så for kvinder var det en fordel med et godt udseende og charme. Det hele er selvfølgelig foregået efter reglerne, det er bare en af de mange anekdoter, der fortælles her i byen. Det er der ikke noget ondt i, det har man bare hygget sig med og måske også husket lidt forkert.

En anden anekdote handler om arrestens gode køkken. Det beskrives i et avisudklip fra Midtjyllands Avis. Det er en lille historie signeret *nom*, der fortæller om køkkenet.

I begyndelsen af 1930'erne, var den navnkundige politimester og venstrepolitiker Vagn Bro konstitueret som politimester i blandt andre Frijsenborg Birk, og som sådan kom han på inspektion i arresten i Hammel. Dér mødte han arrestforvarer Marius Norup med en flaske cognac i hver hånd i færd med at tage afsked med en arrestant, der havde siddet inde en otte dages tid for at have kørt bil med for meget alkohol i blodet. Det var en større landmand fra Hammelegnen og hans broder, der var brugsuddeler, som med de to flasker ville takke for, at broderen havde fået en god behandling og en god forplejning i Hammel arrest. Men det kunne politimesteren selvfølgelig ikke tolerere. De 2 flasker måtte omgående sendes tilbage til giveren. Det var en forkortet udgave af historien. Jeg håber at *nom* kan tilgive mig, at jeg tror at de 2 flasker endte, hvor det var giverens mening.

Den sidste Arrestforvarer Marius Norup der virkede fra 1925 til 1940.

Bespisnings -Reglementet for Arrestanterne i Hammel Arresthus fra 1894 er bevaret.

Det var absolut en kost, man kunne leve af. Den var sund og nærende. Selv om der er nogle retter, der ikke kendes i nutiden, og som man nok ville have det lidt svært med, men hvorfor ikke prøve med en Pot øllebrød tillavet med sødt og ½ spegesild. Der blev også serveret kogt øl med sirup, det lyder lidt sært, men det er da ikke noget, man tager skade af. Hermed har jeg forsøgt at skildre både den nye og den gamle historie om det hus, der nu bliver Sognegård for Hammel sogn. Til slut - det der skete i går, er historie i dag.

Hammel i oktober 2009.

Forhenværende Kirkeværgen ved Hammel kirke.

Knud Erik Rasmussen.

